

«СВІТАНОК ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ, КОНСЕНСУСНІ ПРАКТИКИ»

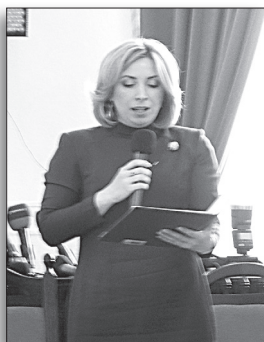
III БАЛТІЙСЬКО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ ФОРУМ З ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ: РОЛЬ НОВОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

Реферативно-аналітичний огляд виступів учасників форуму

УДК 130.123.4:
[37.091.12:005.745

**Віктор
АНДРУЩЕНКО**

**Ірина
ВЕРЕЩУК**

Укладач:
**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Форум об'єднав президентів і державних діячів країн Балтійсько-Чорноморського регіону: України, Польщі, Литви, Білорусі, Молдови, Росії; ректорів провідних університетів України та Європи та інших експертів, які постійно у загрозливих реаліях порушення норм міжнародного права створюють нові цінності та смисли, відшуковують шляхи подолання агресії та нетерпимості через досягнення консенсусу, зокрема «через діалог до довіри та миру», розробляють нові методики підготовки сучасної європейської людини до активного життя через освіту, науку і культуру.

Ключові слова: проблеми безпеки, нове ставлення до історії та майбутнього, нові цінності та смисли, відповідальна співпраця, діалог культур і народів, нова роль вчителя: педагог-новатор, учитель-вихователь – пріоритетні будівничі країни.

«Розпочинаємо міжнародний діалог університетів, у якому Драгоманівський педагогічний може виступити базовим закладом, організувати освоєння мудрості Старійшин та молодіжного дискурсу стосовно безпеки і перспектив розвитку глобального світового порядку, ролі України в сучасному європейському просторі», – зазначив **Віктор Андрущенко**, ректор НПУ імені М.П. Драгоманова, модератор заходу.

І далі продовжив: «Такого дійства в нашому універси-

теті ще не було. Під час сьогоднішньої події в університет завітали президенти різних років балтійсько-чорноморського простору. Ця подія має історичний характер, визначальний характер як для майбутнього України, так і Європи, освіти та виховання підростаючого покоління».

Віктор Петрович далі запрошує до слова президента Центру Балтійсько-Чорноморських досліджень та консенсусних практик Ірину Андріївну Верещук.

Ірина Верещук: «Міжнародний центр Балтій-

сько-Чорноморських досліджень та консенсусних практик – це громадська організація президентів, які прагнуть передати свій досвід молоді. Центр веде пошук спільних можливостей для розвитку наших країн і народів, європейської і світової спільноти».

Ірина Андріївна звернулася до учасників і гостей форуму: «Високоповажні учасники форуму, дозвольте представити президентів різних років країн балтійсько-чорноморського регіону: **Леонід Кравчук**, перший всенародно обраний президент України 1991-1994 рр., **Леонід Кучма**, президент 1994-2005 рр., **Віктор Ющенко**, президент 2005-2010 рр., **Петро Лучинський**, президент Молдови 1996-2001 рр., **Станіслав Шушкевич**, перший голова Верховної Ради Білорусі, **Геннадій Бурбуліс**, державний секретар Російської Федерації 1991-1995 рр.».

Віктор Петрович Андрущенко продовжив представляти учасників і гостей форуму: «У залі присутня міністр освіти і науки **Лілія Гриневич**, академік **Володимир Горбулін**, президент Національної академії педагогічних наук академік **Василь Кремень**, академік **НАН Сергій Пирожков**, президент спілки підприємців України **Анатолій Кінах**, народні депутати, діячі й політики, колишній міністр освіти і науки **Станіслав Ніколаєнко**, Герой України **Ярослав Вахтук**, патріарх Київський і вся Русі **Філарет**.

Колишніх президентів не буває, буває зміна статусу. Але мудрість довіри народу і ті справи, які кожен із них зробив для своєї нації і країни, входять в історію. І на президентах, які керували державою, лежить ще більша повага народу і потреба їх мудрість використати на благо народу, держав».

Вітання Президента України Петра ПОРОШЕНКА

Володимир ГОРБУЛІН, радник Президента, зачитує вітання: «*Шановні друзі, щиро вітаю вас з початком роботи форуму. Особливою символічністю набирає цей захід в умовах історичного рішення запровадження безвізового режиму між Україною та країнами шенгенської зони. Пошук шляхів безпечного розвитку Європи, зміцнення духовного розвитку, а також повернення країни до європейської родини є надзвичайно важливою місією. Безперечно, актуальною стає модель виховання нових поколінь, ролі вчителя в розбудові демократичного суспільства. Переконалися, що багатий життєвий досвід, авторитет та професіоналізм учасників зібрання сприятимуть його продуктивній роботі у формуванні сучасної світової історії, зміцненні європейської співдружності та співпраці. Бажаю усім міцного здоров'я, мирного неба та невичерпної творчої енергії».*

Віктор АНДРУЩЕНКО: Здавалося б, хто такий учитель. Важливо його виховати для суспільства, а для президентів він – найголовніша їх підтримка. В Україні **500 тисяч учителів**, у них надзвичайно важка праця, вони отримують мізерну зарплату. *А коли буде увага президентів, підтримка, наша громадянська увага, тоді учитель буде працювати ще краще.* І саме тому ми, асоціація ректорів університетів Європи, хочемо скласти слова подяки всім президентам, які сьогодні приїхали до університету, та за сприяння у розбудові педагогічної освіти нагородити орденом Міжнародної асоціації ректорів педагогічних університетів за академічні заслуги **Л.М. Кравчука**, президента 1991-1994 рр., **Л.Д. Кучму** (1994-2005 рр.), **В.А. Ющенка** (2005-2010 рр.), **П. Лучинського**, президента Молдови 1997-2001 рр., **С. Шушкевича**, голову Верховної Ради Білорусі 1991-1994 рр.

І саме тому ми, асоціація ректорів університетів Європи, хочемо скласти слова подяки всім президентам, які сьогодні приїхали до університету, та за сприяння у розбудові педагогічної освіти нагородити орденом Міжнародної асоціації ректорів педагогічних університетів за академічні заслуги **Л.М. Кравчука**, президента 1991-1994 рр., **Л.Д. Кучму** (1994-2005 рр.), **В.А. Ющенка** (2005-2010 рр.), **П. Лучинського**, президента Молдови 1997-2001 рр., **С. Шушкевича**, голову Верховної Ради Білорусі 1991-1994 рр.

Урочиста мить церемонії нагородження

З вітальним словом до учасників форуму звернулася міністр освіти і науки України **Лілія Гриневиц**, яка наголосила на

**Лілія
ГРИНЕВИЧ**

важливості цього заходу для освітньої сфери України, зокрема вона сказала: «За ці роки незалежності Україна пройшла дуже складний шлях свого вибору, час незалежності, а ще часи великої кривавої історії.

Коли ми йдемо

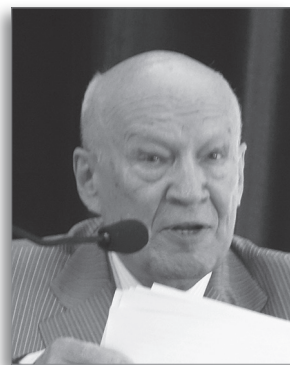
в Європу, ми йдемо додому. І дуже часто сьогодні мислять про наше сходження до Європейського Союзу як про те, що має дати Україні Європа. Сьогодні ми маємо думати про те, що ми можемо привнести. По дорозі до нашого вибору в новітні часи стали цінності, бо **що нас відрізняє – це повага до кожної людини, прагнення свободи.** І що нам дуже потрібно – це навчитися користуватися свободою і бути відповідальними за свій вибір. Це можна зробити лише шляхом освіти. Я щиро вітаю учасників форуму, які стрижневою ідеєю обрали діалог університетів. Ми сьогодні працюємо над реформою освіти. Адже освіта мусить іти попереду, випереджувати час. Сьогодні технології і світ настільки стрімко змінюються, що потрібно **навчати вчитися впродовж життя, критично мислити, будувати дуже міцний ціннісний фундамент.** І тому, коли ми говоримо про Європу, **ми маємо говорити про цінності, що нас об'єднують.** У комітеті Верховної Ради з питань освіти і науки був схвалений проект закону про освіту. Це є базовий проект, який визначить основи розвитку освіти на подальше десятиліття, починаючи з дошкільної освіти і завершуючи освітою дорослих. У цьому проекті ми говоримо, що школа має перейти від школи знання до школи компетентностей XXI століття. А компетентність – це не лише знання, а й вміння їх використо-

увати, а головне – це їх становлення на базі цінностей. Сьогодні на наших людей виливається море інформації, серед якої є зброя гібридної війни, і **це зобов'язує систему освіти формувати ціннісний фундамент і вміти відрізнити правду від брехні.** Я хочу, щоб ми поговорили про освітній шлях університетів. Свого часу після помаранчевої революції 2005 р. **однією з цінностей, які були привнесені тоді обраним президентом В. Ющенком, було запровадження ЗНО при вступі до університетів. Як чесний вступ – це була база цінності.** Сьогодні розвиток академічної доброчесності в українських університетах – це ще одна з цінностей, яка має нас об'єднати з Європою і європейським освітнім простором, перелік цінностей, які ми ще маємо сформувати, є досить великим. Я зичу гідної дискусії, великої результативності цьому форуму. **Нехай він нас об'єднає і зробить сильнішими.**

Програма форуму стартувала з доповіді директора Національного інституту стратегічних досліджень України **Володимира Горбуліна «Україна у глобальних вимірах сучасного світу»** та доповіді Державного секретаря РСФСР (1990-1992) **Геннадія Бурбуліса «Європа в епоху глобальних трансформацій: через діалог та консенсус до довіри і миру».**

НАШІ НАЦІОНАЛЬНІ УРОКИ

Володимир Горбулін: Говорячи про Україну в сучасних глобальних вимірах, особливо прикро і неприємно з наших національних уроків. **Слід визнати, що Україна була пасивною усі 25 років незалежності.** Ми балансували, уникали відповідальних рішень. Ця політика була вимушеною. Чомусь комфортною. З 1991 року

**Володимир
ГОРБУЛІН**

ми почали будувати сьогоднішній день, не маючи для цього багатьох якісних ресурсів. *Є думка, що незалежність нам впала з неба.* Багато хто жалкував про минуле, і перше десятиріччя було між інстинктивним бажанням будувати нову державу і бажанням повернутися до минулого. **25 років** ми говорили про реформи. Непослідовною була наша і зовнішня політика. Не можна не сказати і про ту деструктивну діяльність, яка часто була, розпродаж всього, що можна було. Це той стан країни, з чим ми прийшли до російської агресії в 2014 році.

За короткий час ми вимушені були здати екстерном екзамен національної зрілості. Ми більше не віримо в меморандуми і договори про безпеку, а усвідомлюємо необхідність розбудови власних збройних сил. Ми розуміємо, що іншого шляху, окрім європейського, для України не існує. Європейський шлях не має стати черговою ілюзією розчарування. Нам сьогодні потрібно усвідомити, яким є світ і куди він рухається. Що таке сьогоднішня Європа і що таке сьогоднішня Україна, чим ми можемо бути корисними один для одного. *Ми повинні збагнути, що у світі змінилося.* Ми живемо в часи, коли неймовірно стає очевидним. Рада безпеки ООН перетворилася на дискусійний клуб. На наших очах зникає межа між війною і миром. Останнім часом наші західні партнери сприймають Україну як проблему, хоча насправді сьогодні значна частина проблем вирішена. Я дуже ціную консолідовану позицію європейського співтовариства щодо нашого цивілізаційного поступу. Ми впевнені, що відносини з Росією, Америкою, місце Європи в сучасному світі, її місія – це питання, які потребують виходу на новий якісний рівень самосвідомості. *Нам потрібно посилювати позиції на міжнародних майданчиках.*

МЫ ОБЕСПЕЧИЛИ МИРНЫЙ РАСПАД – ПРИШЛО ВРЕМЯ ДЛЯ СОТРУДНИЧЕСТВА

Геннадій Бурбуліс, Держсекретар РСФСР (1991–1992): Добрий день, уважаемые коллеги! Я в интересном состоянии,

мне доверили доложить основные тезисы, нашу человеческую позицию, которая сложилась на сегодня. В условиях современного мира ответственный каждый. Нас объединила вера в то, что в конце 80-х начале 90-х годов была сложная работа и мы обеспечили мирный распад. Сегодня здесь те самые деятели, которые создавали украинское государство. *В нашем сообществе 15 глав.* Мы понимаем, что действительность переполнена неопределенностью, проблемами. *Идея нашего объединения – культивировать, доносить до нового поколения, мирового сообщества новые идеи.* Россию ассоциируют с империей. Давайте не будем однозначны. Наша задача самим научиться более системно и глубоко давать оценку дел. Давайте будем последовательны. *Один из результатов нашей деятельности – сегодняшний форум.* Нет силы, которая могла бы противостоять нашему диалогу. Я могу сказать, что мои коллеги считают, что пришло время для сотрудничества. *Давайте делать то, что должны и будем жить с надеждой.*

Геннадій
БУРБУЛІС

Дискусію продовжили президенти – учасники Міжнародного центру Балтійсько-Чорноморських досліджень та консенсусних практик.

НАДО ВЕРНУТЬСЯ К ПРОБЛЕМАМ ЗАЩИТЫ МИРА

Петро Лучинський, президент Молдови (1996–2001рр.):

Дорогие друзья, мы заметили: во всех выступлениях звучит тревога за то, что происходит и неясность того, что нас ждет. Формы проявления тревоги разные. Что-то в этом мире происходит такое, когда идет выдвижение каких-то народов. Сегодня все должны проявить больше солидарности в сохранении мирных путей развития,

Духовно-моральний простір Європейського Дому: будуймо толокою!

мира. Пока у всех руководителей это не будет первым, ничего нельзя создавать. Но, к сожалению, последних лет 25 этого нет. Поэтому, прежде всего, **надо вернуться к проблемам защиты мира.**

**Петро
ЛУЧИНСЬКИЙ**

Все организации сейчас в поисках нового мирового порядка. Старый порядок поддерживал мирное развитие. Но его не вернуть. Что делать? О прошлом надо говорить и знать, чтобы не повторять ошибки. Появились новые реальности, новые игроки. Сейчас созданы новые группы, чтобы предложить новый проект. **Настало время реформировать мир, иначе хаос, накопленные ненависти, страха. Насколько мир может синхронизировать осознание, что мы на грани, очень важно.**

ВИ ПОКАЗАЛИ ВСІМ, ЩО МОЖЕТЕ БУТИ ДЕМОКРАТИЧНОЮ КРАЇНОЮ

Станіслав Шушкевич, Голова Верховної Ради Білорусі (1991–1994):

**Станіслав
ШУШКЕВИЧ**

Я дуже цінную цю дискусію і ці питання, які ми піднімаємо. Я сьогодні в колі тих, хто 25 років тому стер з політичної карти імперію. Для мене велике значення бути тут. Я щасливий, що ми зробили все по-людськи. У нас є люди з різними переконаннями. **Ви показали всім, що можете бути демократичною країною, що можете помилятися, обирати президентів. Народ має**

право на помилку. Ми маємо з 96 року ситуацію, коли жодна цивілізована країна не визнала вибори президента. Ми весь час сподіваємося виправити становище, ми дивимося на вас. **Ми повернулися на старі рельси. Ми забуваємо, що росіяни ніколи не шкодували людське життя.** Ми сподіваємося, що ваша мудрість переможе.

Леоніде Даниловичу, з 1954 року, коли я був на святі об'єднання Росії та України, ви змінилися в краший бік. **Ви на правильному шляху.**

РЕЗУЛЬТАТ БУДЕ, ЯКЩО 15 ПРЕЗИДЕНТІВ КОНСОЛІДУЮТЬСЯ

Віктор Ющенко, Президент України (2005–2010):

«Працювати з президентами не-просто», – на початку свого виступу цю

репліку Віктор Андрійович адресував модератору В.П. Андрущенко.

Якщо подивитися на політичну карту Європи і виписати найактуальніші питання, то ми побачимо, що **сьогодні в Європі відбуваються конфлікти, у врегулюванні яких не бере**

**Віктор
ЮЩЕНКО**

участь жоден європейський інститут. Мені здається, якби в нашій дискусії брав участь У. Черчилль, то він би сказав: **«Люди добрі, схаменіться, від Балтії до Чорного моря по Європі проходить високий занавіс між політикою феодальною, середньовічною і політикою свобод і демократії».** І коли ми знаходимося в Україні і я чую багато рекомендацій, шановні українці і українські політики, **займіть нейтралітет.** Давайте в цій зоні найбільша держава заховається як миша під віником. **Якщо ми говоримо про сьогоднішній конфлікт, про його геополітичний вимір, то робимо дуже важливий крок.** Ми розуміємо, що цей конфлікт можна врегулювати геополітичним інструментарієм, не

національним, не внутрішнім чи модифікованим. Одна країна вирішила переставити кордонні стовпи і порушила основи безпеки, миру, які були визначені в 1975 році. **На сьогодні у нас немає формату, який би врегулював конфлікт.** Не все так просто. *Якщо 15 президентів консолідуються, тоді може бути результат. Громадянство починається з обов'язків.*

СТАТИ ІНСТИТУЦІЄЮ, ЯКУ ПОЧНУТЬ СЛУХАТИ

Л.М. Кравчук, Президент України (1991–1994): нам не бракує досвіду, знань, пам'яті, **нам бракує сміливості й рішучості, каналів, які зможуть усе донести народові – і знання, і пропозиції.** Скільки б ми

Леонід КРАВЧУК

тут не говорили, **поки наші ідеї тут, нічого не відбувається.** Прикладом є референдум 1991 року. Поки народ не сказав своє слово, в нас не було опори, не було сили і мій голос у Біловезькій Пущі не був би сильний і переконливий. **Я говорив від імені народу.**

У цьому є сила нашого зібрання. Воно може стати саме такою інституцією, яку почнуть слухати. Ідея діалогу університетів є надзвичайною, оскільки тут залучені не лише знання, а й вміння педагогічні консолідувати людей. **Я закликаю вас до того, щоб ми не мовчали.** Ми можемо створити майданчики. Зараз конфлікт між минулим і сьогоднішнім. **Зараз переписують історію, а ми мовчимо.** Криза політична не дає розвитку. Не

УЧАСНИКИ форуму запитують –

ПРЕЗИДЕНТИ відповідають

? *Ви доносите свою думку до керівництва держави. Чому керівництво держави не робить кроки для зміни ситуації?*

Леонід Кучма: Я думаю, що сьогодні більшість в Україні не хоче третьої революції. А якщо вона стане, то це буде громадянська війна, бо сьогодні в Україні стільки зброї. В керівництві є інші проблеми – боротьба з корупцією, Мінські домовленості, падіння економіки. Скільки ще протягнемо без економіки?! **Нас 45 млн.,** спільнота – це сила! Якби ми були б сильні, тоді все в наших руках, **треба відповідати за те, що нам довірів народ.** Президент – не довічна посада, і **треба буде відповідати, що зробив.** Треба дати віру людям, що можна щось зробити.

? *Ми чуємо розмови про те, що потрібна альтернатива у спілкуванні з Росією. Що має зробити Україна, щоб Росія вийшла з Донбасу.*

Леонід Кучма: Сьогодні система гарантій не працює, навіть на міжнародному рівні. Саме головне протиріччя: ми говорим, внаслідок виводим війська, а вони говорять – спочатку вибори. Скажіть, можуть бути вибори на окупованій території, де важкої техніки більше, ніж в Україні? Механізми в мирі є. В Сирії **20 стран** во главе с США нічого не можуть зробити. *Чем дальше, тем труднее.* Росія хоче ще один заморожений конфлікт в Україні, краще, ніж в Придністров'є... **Ми должны быть едины.**

Віктор Ющенко (продовжує відповідь Леоніда Кучми): Як ви гадаєте, хто від кого залежить: **83 % енергоресурсів Європа споживає з Росії.** В Україні на офшорних рахунках **140 мільярдів доларів,** які ніколи не будуть повернуті в Україну. Ми **4 роки** стоїмо в черзі, щоб нам дали **4 мільярди.** На сьогодні ми маємо такі можливості, як ніколи. Один італієць говорив: **якщо ви не вирішите національне питання, не беріться за економіку. Зчиніть діалог у своїй хаті! Наведіть лад у ній.**

? *Чи є у вас час цікавитися нашою галуззю? Чи читаєте педагогічну пресу?*

Леонід Кравчук: я працював викладачем, я практично давно спілкуюся з людьми. Слухати людей – це і є читати. Якщо відверто, то не читаю педпресу...

ЗАЯВЛЕНИЕ¹ УЧАСТНИКОВ 3-го БАЛТИЙСКО-ЧЕРНОМОРСКОГО ФОРУМА

«Через диалог к доверию и миру»

Мы, участники III Балтийско-Черноморского форума, собрались в Киеве 21-23 июня 2017 года для диалога на тему: «*Рассвет Европы: перспективы цивилизационного развития, консенсусные практики*».

Наша работа с участием глав государств Балтийско-Черноморского пространства разных лет, ректоров педагогических университетов Европы, представителей науки и культуры, государственных и религиозных деятелей, базировалась на итогах Киевского (1 декабря 2016 года) и Каунасского (9–10 марта 2017 года) форумов.

Мы *признаем* Президенту Украины **Петру Порошенко** за приветствие участникам форума, и *поддержку нашей платформы в целенаправленных усилиях по формированию взаимопонимания и сотрудничества между людьми и народами независимо от их политических, этнических и религиозных убеждений*.

Ситуация в мире драматически меняется. Процесс функционирования планетарного общества сопровождается усилением конкуренции между главными актерами мировой политики за контроль над ресурсами (человеческими, информационными, сырьевыми), за право определять вектор развития глобального сообщества, исходя из собственного понимания будущего мироздания, своего места в нем. Европейской цивилизации брошен вызов. От Балтийского до Чёрного и Каспийского морей практически сформировался пояс нестабильности, неприемлемым и опасным является аннексия Крыма и нарушение суверенитета и территориальной целостности Украины; реальностью стали нарушения норм международного права, массированная пропаганда, дезинформация, мифологизация истории, ложь и спецоперации в киберпространстве как инструменты внешней политики.

В процессе нашего форума мы ещё раз *убедились в плодотворности нашей миссии*, которая базируется на принципиально новых основаниях, сложившихся сегодня на геополитическом и нравственно-духовном европейском пространстве.

По долговременным целям и неотложным задачам наш Центр и проводимые под его эгидой *форумы становятся генератором новых ценностей и смыслов*, которые формируются на базе культуры памяти как диалога истории и современности, истины и правды, разума и совести, как первоосновы доверия к друг другу европейских народов и государств, их созидательного взаимодействия во имя достойного будущего.

В данном контексте *культура памяти* противостоит конъюнктуре памяти, препятствует созданию (изобретению) новой мифологии, искажающей исторические реалии и предполагает опору на целостный образ нашего цивилизационного будущего на основе доверия, достоинства, благоразумного консенсуса и целенаправленного миротворчества. *Культура памяти должна формироваться через качественно новый диалог учёных, организаторов системы университетского и школьного образования.*

обов'язково мають бути революції. **Ми маємо бути сміливі.** Рівень толерантності, політичної культури має бути настільки високим, щоб нас розуміли, до нас ішли. *Наш форум має запропонувати інструментарій, і тоді він стане значимим і стане поштовхом до нових ідей і формування нових умов розвитку.*

НИХТО ЗА НАС НЕ ЗРОБИТЬ НАШИХ СПРАВ

Леонід Кучма, Президент України (1994–2005): Від кількості форматів нічого не зміниться. Сьогодні все залежить від Путіна. Сподіваємося сьогодні на США, вони можуть відіграти важливу роль. Сьогодні у нас немає єдності політичної еліти, щоб об'єднатися проти цієї ситуації.

Ми про економіку взагалі забули, і вона розвалюється. Ми стаємо сировинним придатком. Високих технологій у нас немає. Європейці нас ставлять на коліна. Де якась конкретна допомога, щоб ми ставали на ноги?! **На 90 відсотків все залежить від нас самих.** Сьогодні 70 відсотків бюджету із запозичень. Якщо ми не почнемо займатися своїми проблемами і люди не повірять в нас, то ніякі форуми не допоможуть. **Ніхто за нас не зробить наших справ.**

Леонід
КУЧМА

НЕ ТРЕБА ВПАДАТИ У ВІДЧАЙ

Святійший Філарет, Патріарх Київський і всієї Руси-України (з 1995): Треба враховувати, що ніколи в історії не жили без

проблем, але вони вирішувалися людьми, так ми думаємо, а фактично вони вирішувалися Богом, бо він керує світом і приводить до кращого. *Не було так, щоб в результаті боротьби приходили до гіршого.* Згадаймо Другу світову війну, 30-ті роки.

Святейший
ФІЛАРЕТ

Тому ті проблеми, які ми обговорюємо, вирішуються людьми, але все залежить від Бога. Український народ об'єднується, ідуть захищати свою землю патріоти, а інші збирають гуманітарну допомогу. Тому не треба впадати у відчай. Проблеми є, але вони можуть вирішуватися. *Але найперша проблема – захистити свою державу. Росія розуміє, що Україну зброєю не взяти.* Тому повинні дякувати, що ми не повернулися в рабство. Тому ООН повинна мати важелі, щоб встановлювати мир. *І все це залежить від людей, але всім керує Бог. Слава Богу і слава Україні!*

Головним результатом цього форуму можна вважати саме те, що увагу зосереджено на питанні системної кризи світової безпеки, реформування міжнародних безпекових інститутів та пошуку балансу сил у новій, гібридній, реальності з метою забезпечення миру.

Другу форумну панель «Духовна єдність Європи: діалог університетів, діалог поколінь» провели ректори університетів. Її присвятили проблемі вдосконалення всебічної підготовки суб'єк-

Ближайшей целью деятельности Центра является формирование постоянно действующей структуры, которая могла бы объединить ученых разных стран для формирования качественно нового отношения к истории, преодоления волны мистификации истории, приобретающей характер вирусных фантомов с продолжающимися деструктивными явлениями, когда действующие режимы строят свои собственные мифы.

Уникальность третьего форума состоит в том, что он проходит на базе педагогического университета, с участием интеллектуального европейского актива, руководителей педагогических университетов Европы. Мы очень ценим это новое качество в продолжение работы, которая была начата в Каунасе. Считаем важным найти формы развития сотрудничества в рамках реализации инициативы «Диалога университетов», в том числе создание при Центре межуниверситетского программного комитета в составе ведущих ученых, социальных мыслителей и специалистов по проблемам современного исторического познания и образования, а также проведения первого международного конкурса среди университетов Европы «Европа – наш общий дом, диалог мировоззрений и поколений».

Платформа «Диалог университетов» позволит с учётом сотрудничества с педагогическими университетами создать такое образовательное и нравственно духовное пространство, которое непосредственным образом сформирует качественно новое отношение к истории и к будущему.

Педагог-новатор, учитель-воспитатель как главный субъект мировоззренческого, интеллектуального, нравственно-духовного и культурного развития становится для деятельности нашего Центра приоритетным партнёром.

Валдас Адамкус, Президент Литвы (1998–2009)
Геннадий Бурбулис, Госсекретарь РФСФР (1991–1992)
Лех Валенса, Президент Польши (1990–1995)
Валдис Затлерс, Президент Латвии (2007–2011)
Александр Квасневский, Президент Польши (1995–2005; 2010; и. о.)

Бронислав Коморовский, Президент Польши
Леонид Кравчук, Президент Украины (1991–1994)
Леонид Кучма, Президент Украины (1994–2005)
Витаутас Ландсбергис, Глава Сейма Литвы (1992, 1996–2000)

Петр Лучинский, Президент Молдовы (1996–2001)
Арнольд Рюйтель, Президент Эстонии (2001–2006)
Станислав Шушкевич, Глава Верховного Совета Белоруссии (1991–1994)

Виктор Ющенко, Президент Украины (2005–2010)
Киев, 22 июня 2017 года

¹ Заява та виступи учасників форуму подано мовою оригіналу за винятком виступу С. Шушкевича, який доповідав білоруською, у статті його виступ – українською.

² Матеріали форуму підготовлено Ольгою Виговською на основі редакційних аудіозаписів виступів його учасників та організаторів, а також наданих інформаційних документів Прес-службою НПУ ім. М.П. Драгоманова.

³ Розшифровка аудіозаписів виступів учасників та організаторів форуму – Олена Павловська. Фото: Ольга Виговська.

СЛОВО, ЯКЕ МАЛО СТАТИ ПЕРЕКОНУЮЧИМ...

Наведу декілька прикладів, де мені самій довелося безпосередньо говорити з владою на користь освіти та освітан, насамперед заради самої країни, коли освіта – стратегія і пріоритет.

Ситуація 1: Київський Будинок вчителя, захід провдить Ганна Сазоненко, директор Українського гуманітарного ліцею. У крісло першого ряду сідає після свого виступу перший Президент України Л.М. Кравчук. Мене запрошують до слова! Я звертаюся до Леоніда Макаровича з такими словами: *"Ви щойно завірили нас у своїй щирій любові до вчителя. Коли Ви були президентом і могли б багато чого змінити на користь освіти, вчителів, на жаль, цього не зробили. Ви і сьогодні маєте достатній авторитет серед високопосадовців, тож просимо Вас, Леоніде Макаровичу, запропонувати до системи обрання претендентів на всі керівні посади в державі ввести обов'язковий критерій – ставлення до освіти/освітян: чи усвідомлює він (претендент) пріоритетність галузі розвитку держави, що в нього в намірах стосовно освіти та з чого реально почне своє перебування на посаді..."*

Ситуація 2: Артеківські діалоги, у залі Катерина Ющенко, дружина президента України. У своєму виступі публічно прошу Катерину Ющенко звернути увагу її чоловіка, і як Президента, і як вчительської дитини, на невідкладність розв'язання в державі проблем статусу освіти і освітян, бо, якщо залишити все як є, то загальномується розвиток країни, а як наслідок – її втрата.

Ситуація 3: Майстер-клас Шалви Амонашвілі, керівника Міжнародного центру гуманної педагогіки, іноземного члена НАПН України.

Наведу далі фрагмент нашого з ним публічного діалогу¹.

Ольга Виговська: Ви сказали, що громадська думка щодо вчителя не зовсім позитивна, не оцінює вчителя так, як він на це заслуговує. І з цим пов'язане й інше – статус учителя дуже низький. Я не буду говорити про Росію, Грузію. А в нас в Україні вчитель – серед гуманітарної інтелігенції, вплив якої на перебіг суспільних процесів в країні – всього лишень 4,5 %. Водночас влада має вплив 56 %. Адаже ми, українці, як би не ставилися до своєї влади, все-таки її шануємо, це в нашому менталітеті, тому вона і є референтною для 56 % наших громадян. Крім того, ви задали риторичне запитання: *хто ж може допомогти освіті?* Згадаємо й те, що в нас є багаті люди, а мрія педагогів, щоб нарешті в Україні постав рух меценатів з таких, про кого написав, наприклад, журнал "Фокус", про сотню найбагатших людей, чий сукупний капітал дорівнює двом річним бюджетам усієї України. Тільки б додати ще один складник – серед них повинні бути люди духовного рівня, які замислюються над майбутнім своїм та своїх співвітчизників. Такий рух обов'язково посприяв би ефективному розвитку суспільства, його швидкому оновленню. **А запитання таке:** *як Ви вважаєте, що швидше та ефективніше можна зробити в Україні – організувати меценатський рух найбагатших людей на користь освіти, звернути увагу влади на проблеми освіти та допомогти їй переконалися в її пріоритетності для розвитку країни, якщо влада шукає способи, як цього досягти, чи все-таки „порятунок потопляючих – справа їхніх рук“?* Як вважаєте Ви?

та європейської життєдіяльності – людини і громадянина власної країни і Європи, пошуку шляхів формування висоморальної особистості на основі інтегрованого досвіду європейських культур. З цією метою розглянуто шляхи організації співпраці державних структур, політичних діячів, підприємців, діячів науки і культури, інститутів освіти і просвітництва. Виконання окреслених завдань може бути здійснене, зокрема на підставі реалізації ініціативи «*Діалог університетів*». Підвищення суспільної ролі вчителя є основним завданням у розбудові відкритого, демократичного, гуманістичного суспільства, зміцнення духовно-морального простору Європейського Дому, підготовки нових поколінь до співдружності й співпраці.

Підсумок форуму – обговорення та підписання спільної заяви учасників форуму (див. вірзи на С. 30-31).

Від укладача

ВІД РЕАЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ, ДО ВІРТУАЛЬНОЇ ДИСКУСІЇ

Проведення такого форуму – це, як на мене, реалізація далекоглядного задуму освітянського управління, бо, за певних умов, може виявитися найдієвішим у розв'язанні давніх і досі нерозв'язаних актуальних проблем, зокрема: статусу вчителя/освіти/педагогічної науки в країні. Тоді таку ідею слід визнати геніальною, тож далі спробую обґрунтувати свій вердикт.

Виокремлені вище проблеми завжди становили смисл моєї громадської діяльності. Як голова профбюро одного з факультетів НПУ ім. М. П. Драгоманова, член профкому університету, а згодом – заступник голови його страйкому, постійно була в епіцентрі всіх акцій на підтримку освіти як галузі, вчителів, викладачів і студентів, майбутніх вчителів, які супроводжували весь період побудови українцями незалежної держави з моменту її народження/утворення. За дорученням міської профспілки часто доводилося і відкривати такі страйки, на яких уважала за потрібне аргументува-

ти, чому саме освіта має стати в молодій державі пріоритетною, тоді як зарплату вчительську завжди розглядала як наслідок управлінських рішень влади: якщо влада дбає про розвиток власної країни, тоді вчителі в шані, тож і зарплата їх адекватна.

Таку ж позицію я обстоювала і у Всеукраїнському науково-практичному журналі «Директор школи, ліцею, гімназії» з виходу у світ його першого номеру, з 2000 року, з єдиною різницею, що слово було не усним, а вже друкованим. Зі статті «Місія директора»¹ у першому номері часопису до сьогодні користаюся статистичними даними Інституту стратегічних досліджень, наведеними в публікації С.І. Пирожкова (та ін.), які значно посилювали моє звернення до урядовців щодо необхідності розв'язання саме ними, а не кимсь іншим, проблем як освіти в цілому, так і українського вчителя зокрема. Що це були за дані? Мова йшла про вплив як гуманітарної інтелігенції (до яких з повним правом можемо віднести і вчительство країни) на перебіг суспільних процесів в державі, так і уряду країни. Вплив першої був 4,5 %, тоді як уряду оцінювався у 56 %. Майже у 12 разів авторитетнішими за вчителів були урядовці. Це і давало мені підстави наголошувати на винятковій ролі уряду та зокрема президента у розв'язанні проблем вчительства та освіти як галузі.

Залишалось лише переконатися, що вони про це знають, думають так само, тож своїми рішеннями/діями скористаються можливостями освіти, щоб вивести країну у лідери світового процесу. На жаль, рішення уряду були протилежними, тож ми, всеукраїнський журнал, як один з інформаційних лідерів шкільництва, разом з керівниками середньої освіти організували і проводили багато всеукраїнських заходів у різних форматах, куди запрошували депутатів, урядовців, управлінців усіх рангів та сподівалися розв'язати цю доленосну проблему. Використовували будь-яку нагоду, щоб донести саме до тих, від кого залежить прийняття рішень у державі, думки про пріоритетність освіти, необхідність зміни в державі ставлення до вчительства, тож і виступали на різних форумах і зібраннях, сподіваючись, що про проблеми освіти, нарешті, почують (див. вірзи на С. 32-33).

¹ // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – № 1. – С. 150.

Шалва Амонашвілі: *Я б хотів із вуст президента чути добрі слова на адресу вчителів, щоб він міг вибачитися перед ними.* Адже якщо людина забула про духовну настанову – у неї немає майбутнього. **Дуже важливо, щоб вищі люди сказали вам добре слово. Якщо це буде, то надія у нас велика.** Учитель – це найголовніша людина у світі.

У залі присутньою була Катерина Ющенко, голова Фонду «Україна-3000», тож мали надію й на її безпосередню підтримку пріоритетності освіти та дієвої участі влади, зокрема Президента країни, щодо підвищення статусу освітян та освіти в країні.

Скільки сказано, написано освітянськими лідерами... Задамо собі запитання й дамо на них відразу відповіді стосовно ефективності/впливовості наведених вище прикладів: **маємо визнати, що ці ситуації ні на що не вплинули, та й взагалі за 26 років освітянські проблеми так і не розв'язано в державі.** Ми і сьогодні, як і раніше, мов би переймаємо досвід успішних високорозвинених країн, зокрема Європи, де освіта і справді в пріоритеті, є головним чинником лідерства своїх держав, але, на жаль, за чверть століття жоден з українських президентів не побачив в освіті пріоритетності і не скористався її унікальними можливостями задля розвитку власного народу. Традиційно до цих слів освітянські ритори для більшої переконаності додали б усім добре відомі слова Т.Г. Шевченка про те, що слід у інших навчатись та свого не цуратись. Але тут, як на мене, варто згадати інші слова поета: **"Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя"...**

Час сплинув швидко: найдосвідченіші керівники шкіл, ліцеїв, гімназій чверть століття ходять, мов "по колу": стільки витрачено людської енергії, часу на переконання тих, хто має сам бути переконаний, якщо бажає благо своїй країні та народу, а "віз і нині там". Ситуація з освітою та педагогічною наукою не залишилася такою ж, як була на початку розбудови держави, вона значно погіршилася. Ефект дежавю нагадував про **безперспективність усіх ініціатив та намірів освітян розв'язати самотужки означені проблеми:** у метрів опустили руки, зів'яли душі, зникло бажання виступати, пропонувати... За цей час вирости молоді вчителі, які також заохотилися розв'язати зазначені проблеми, решта з них – вже у ED-Camp. Знову нас вчать "чого" та "як" вчити наших дітей, мов би й не маємо свого: своєї педагогічної історії, сучасних надбань, неперевершеного доробку власних класиків (маю на увазі плеяду таких, як Ушинський, Макаренко, Сухомлинський, Захаренко, Шаталов та ін.), до речі, за досвідом яких розбудовуються системи освіти інших держав, зокрема Китаю, Німеччини. Сповідуючи правдивість і справедливості, заради істини маю зазначити: лише протягом останніх двох років, з приходом нових очільників МОН України, намітилися деякі позитивні зрушення, перш за все у ставленні до освітян та в цілому до галузі, зокрема й педагогічної науки, тож у суспільства вкотре з'явилася надія.

«Рассвет Европы: перспективы цивилизационного развития, консенсусные практики». III Балтийско-Черноморский форум по проблемам безопасности в Украине и Европе: роль нового учителя в процессе ответственного сотрудничества. Реферативно-аналитический обзор выступлений участников форума / Составитель: Ольга Выговская

Форум объединил президентов и государственных деятелей стран Балтийско-Черноморского региона: Украины, Польши, Литвы, Беларуси, Молдовы, России, ректоров ведущих университетов Украины и Европы и других экспертов, которые постоянно в угрожающих реалиях нарушения норм международного права создают новые ценности и смыслы, отыскивают пути преодоления агрессии и нетерпимости через достижение консенсуса, в частности «через диалог к доверию и миру», разрабатывают новые методики подготовки современного европейского человека к активной жизни через образование, науку и культуру.

Ключевые слова: проблемы безопасности, новое отношение к истории и будущему, новые ценности и смыслы, ответственное сотрудничество, диалог культур и народов, новая роль учителя: педагог-новатор, учитель-воспитатель – приоритетные строители страны.

«Dawn of Europe: the prospects for development of civilization, consensus practices». The third Baltic-Black Sea Forum on Security Issues in Ukraine and Europe: the role of a new teacher in the process of responsible cooperation. Summary and analytical review of the speeches of the Forum participants / Compiled by Olga Vygovska

The forum brought together the Presidents and public officials of the Baltic-Black Sea region: Ukraine, Poland, Lithuania, Belarus, Moldova and Russia; rectors of the leading universities of Ukraine and Europe and other experts, who constantly create new values and meanings in dangerous realities of violation of the norms of international law, seek ways to overcome aggression and intolerance through consensus-building, in particular «through dialogue to trust and peace», develop new methods for preparing a modern European person for an active life through education, science and culture.

Keywords: security problems, new attitude to history and future, new values and meanings, responsible cooperation, intercultural dialogue, new roles of the teacher: pedagogue-innovator, teacher-educator as the priority developers of the country.

Повернемося до початку цієї розмови щодо геніальності задуму провести такий форум разом з колишніми президентами країн на території педагогічного виша.

Цей форум спричинив знакову подію для освіти та освіти країни, бо уперше «влада повернулася обличчям» до них: всі побачили і почули колишніх президентів країни усіх разом і одночасно, як вони правильно визначають ті проблеми, той стан, які має держава сьогодні, але, на жаль, жоден з них так і не наважився проаналізувати, що він, як колишній президент, не доробив, не подумав, що сьогодні змінив би і чому.

Тож підстав думати, що вони (наші президенти) готові долучитися до проблеми сучасних вчителів, до яких їх заохочував Віктор Петрович Андрущенко, немає: пресу педагогічну вони не читають, тож і не знають, якими проблемами освітянська галузь переймається сьогодні; про освіту не думали раніше, та й зараз її роль бачать однобоко, тож і порадою Шалви Амонашвілі (див. вріз на С. 33) скористатися теж поки що не готові та й не думають про це.

Яка найголовніша проблема освітян і освіти? Те, що їх не чули всі 26 років поспіль і не чують і сьогодні ні суспільство, ні уряд, ні президент! Про це піклуються і колишні президенти: Л. Кравчук навіть виголосив завдання «стати інституцією, яку почнуть слухати» (див. С. 29). Змінити такий стан в освіті українського суспільства – нагальне завдання нинішньої влади!

Тож завдання номер 1 – бути почутими та підтриманими. Допомогти в цьому якраз і може таке унікальне утворення, як група з колишніх президентів країн, за образним висловом В.П. Андрущенка, мудреців, старійшин. Така група справді має достатньо вагомий, але іманентний потенціал, про який ще треба заздалегідь подбати, щоб його цілеспрямовано створити, а потім, щоб він проявився в повну силу та на повний голос на користь освітянам, освіті, а отже – суспільству й країні.

Тож для початку провести з президентами низку майстер-класів, у результаті яких кожен з них захотів би свідомо та дієво сприяти освіті. На жаль, вчительство як не чули тоді, так і не чують і сьогодні, а до них, хоч і колишніх президентів, дослухаються сучасні керманічі як наші, так і інших країн світу. Вочевидь, їхня консолідована думка дуже важлива, і зауважте, впливова! А хто, як не свої, рідні, хоч і колишні президенти мають допомогти власній країні, своєму народу? Надолужать те, що колись не доробили! Створиться прецедент для започаткування реальних дій щодо розв'язання цих давніх проблем освіти.

Найкращого способу вирішити проблеми освіти важко б придумати! І хоча тут це багато роботи, але вже є наміри, як заявлено в резолюції, створити постійно діючу структуру, де б ці проблеми могли бути в епіцентрі уваги.

Вельмишановний Вікторе Петровичу!

Підтримую оці Ваші новаторські починання, які спроможні реально розв'язати проблеми освіти і вчителів! На такий результат давно чекає вчительство країни, для якого ВИ у означений вище спосіб стаєте ОБЕРЕГОМ! Головне, довести розпочате до успішного завершення справи: тож, через терни – до результату!